

Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról (Vígsház). Jelenet az I. felvonásból (Iklády László felvétele)

BERKES ERZSÉBET

A Vígsház a külföldi kritikák tükrében

„A más réte mindig zöldebb” - tartja a közmondás, s mint ilyen, nemcsak a mezőgazdaságra érvényes. Híres külföldiek vendégszereplése, turistaújtaink alkalmával megkoplalt (s ezért csak nagynevű produkciókra kiadott konvertibilis tallérainkon szerzett) színházi élményeink azt a tudatot alakították ki bennünk, hogy a színházi élet mindenhol inkább virágzik, mint nálunk. Evidensnek tartott hazai viszonyainkat, érdemeinket - s megszokott fogyatékoságainkat - akkor vesszük észre, amikor idegenek kiáltanak fel: „Önöknél zöldebb a rét!” vagy ritkábban: „azért olykor gyomlálhatnának!”

Akár az előbbi esik meg, akár az utóbbi, akár jóindulatú az észrevételt tevő, akár nem; s tudva azt is, hogy senki sem csalhatatlan (tehát éppen ezért), jó, ha kendőzés nélkül beszélünk arról: Mit tart felőlünk a külföldi kritikai közvélemény? Milyennek állítják be a magyar színházi életet?

Mostani tallózásunk távolról sem ne-

vezhető teljesnek, nemcsak azért, mert ennek az elénk kerülő anyag összetétele és a külföldi partnerek tájékozottsága is korlátot szab általában, hanem mert most elsősorban a Vígsház produkcióinak külföldi visszhangjáról akarunk képet adni, objektíven, amennyire erre az anyag lehetőséget ad.

A nyugati lapok többségét kevéssé, vagy egyáltalán nem foglalkoztatja színházaink művészi teljesítményeinek szűkebben szakmai, művészeti jellege. Mindenekelőtt, vagy csakis azt firtatják: műsorpolitikánk karaktere, a bemutatott új darabok tendenciája milyen irányú, mennyiben vág egybe kül- és belpolitikánk árnyalataival, vagy ilyen tekintetben jelentenek-e árnyalatokat a premierek. Ennek a szemléletnek nyilván egy évvel korábban beidegzett meggyőződés és magatartás a mozgatója, mely úgy véli, hogy színházaink mechanikus hűséggel követik a társadalmi mozgásokat vagy azok ideológiáját. Hogy ebben mennyi a tévedés és a rosszindulat reménytelen firtatni, annyi azonban esetenként mégis érdekes, ahogy az ilyen szemléletű bírálók azonos - vagy hasonló tendenciák címszava alá vonnak számunkra merőben másnak tetsző darabokat.

A Theater der Zeit kritikusa (W. Kröplin) Gyurkovics Tibor *Nagyvizitjét*, Csurka *Döglött aknáját*, Kertész Ákos *Makra* és Örkény István *Macskajáték*

című darabjait ismertetve megállapítja, hogy valamennyinek azonos módszere van: egy különös élethelyzet folytán arra kényszerülnek a hősök, hogy múltjuk eseményei felé forduljanak, s megkeresik azokat a fordulópontokat, amelyek jelenüket már korábban meghatározták vagy eltorzították. Ezek a döntő, jellemet és sorsokat egyként meghatározó események, mind az 50-es évekre futtatják vissza az emlékeket, s ez a jelenség arra utal, hogy társadalmi probléma a magyar események akkori pontos elemzése, feloldása. A hősök igen széles skálán mozognak: a munkásfigura reális alakjától, Makrától egész Orbánné tragikomikus jelleméig; lényegében azonban kismembereket látunk, olyanokat, akiket már Mesterházi és Dobozy darabjaiban is megismerhettünk, ezek az emberek azonban nem hősök, nem gyúrik le a körülmények támasztotta akadályokat, hanem visszamenekülnek a magánéletbe, s a néző ezt látva kell hogy a végső következtetéseket levonja.

„Ezek a drámák mind a téma, mind a hősök, kiválasztásához a 50-es évek heroikus hőseivel szakítanak, s miközben a nemismérveket feltárják, megmutatják a közös emberi élet különbségeit, a s szocialista viszonyok problémáit ábrázolják esztétikai-dramaturgiai eszközökkel.” Ezeknek az

eszközöknek művészi mibenlétét nem taglalja ugyan a cikkíró, de hanghordo-

zásából, jelzőiből kitetszik, hogy Örkényt - akinek *Tótékjára*, mint német nyelvterületen is jól ismert darabra hivatkozik - és *Csurka Istvánt* a groteszk-humoros helyzetek megteremtéséért ítéli érett, művészi szempontból is figyelmet keltő drámaszerzőnek.

A külföldi lapok április-májusi számaikban többször és többféle vígszínházi produkcióval is foglalkoznak. W. Bittner a Frankfurter Allgemeine hasábjain *A holtak hallgatása* pesti színházi bemutatóját méltatja; Nemeskürty könyvének érdeméül tudja, hogy „a háborús vezetők felelősségét külön tudta válasz-tani a véten áldozatoktól”, Örkény dramatisztizálását és Várkonyi Zoltán kamara-darab jellegű rendezését illeti elismeréssel: „A mű meglehetősen kemény, de ugyan-akkor lírai hevületű, közönségére mély benyomást tesz. A darab bemutatásának tényét mindenki kedvezően fogta fel.”

Két héttel korábban a *Vígszínház Képzelt* riportjáról számolt be ugyanez a lap, Bittner friss élmények birtokában részletesen ismerteti Déry Tibor regényének sztoriját, majd a színpadi változat lényeges jegyeit:

„Déry szabad kezet adott az átdolgozó Pócs Sándornak, s ez nem csorbítja hírnevét. Pressner Gábor Magyarország leghetesebb beatzenésze 12 zeneszámot komponált a darabhoz, s ezek szövegét nem Déry, hanem a fiatal költő, Adamis Anna írta, de a könyv magva megmaradt: a minden egyéniséget elpusztító helyzetek a újassága és durvasága ellen emel vádat. De amíg a *HAIR*-ben a háború és gyarmatosítás elleni vád iskolásan hangzott, s a zene teljesen háttérbe szorította, addig a *KÉPZELT RIPORT* színpadán jól valósult meg, mert az eseményeket hűvös riportstílusban adják, s a nézőnek alkalma van a maga észrevételeit megtenni. Éppen ezeknek a töréseknek köszönhető, hogy tisztázódik a különféle alakok egy-máshoz való viszonya, nem úgy, mint a *HAIR*-ben, ahol végül minden mámorba fúlt.”

A cikkíró elragadtatva nyilatkozik a produkció további komponenseiről is, a dalszövegek erejét és líráját Petőfi költészetéhez hasonlítja, a dalok lejtésébe pentaton motívumokat és Geršwin-át-hallásokat érez, de mindezeket őszintén pozitívumként vonultatja fel. Két angol nyelvterületről érkezett bírálat is foglalkozik a *Képzelt* riporttal, de lényegesen hűvösebb hangon. A *The Times* (1973. ápr. 27.) kritikusa a bábszínházról és ifjúságnak szánt magyar színházi vállalkozásokról készített beszámolója elején

beszél a vígszínházi bemutatóról, attól az alig takart meggyőződésétől vezetve, hogy ott is ifjúsági szórakoztatást várt:

„A *KÉPZELT RIPORT* egyike a legnépszerűbb új daraboknak Budapesten, és kedvező képet ad a színház nyílt légköréből. Bár a darabot az egyik legjobb állandó színház adja, a szereplők többsége 30 év alatt van, s a közönség nagyobb része is. De nem ez a meglepő, hanem a középkorú és idősebb nézők jelenléte. Ez olyan, mintha a *Royal Shakespeare Company* műsorára tűznék a *HAIR*t s annál a közönségnél is sikerre találna, amely higgadtabb szórakozásért jött a színházba ... A *POP-FESZTIVÁL* a rockkultuszt komolyan veszi, nemcsak azért, mert annyira idegen, ... hanem azért, mert ami a színházat illeti - Kelet-Európa komolyan vette azt, amit nálunk azzal intéznek el, hogy gyerekeknek való.”

A cikk írója, Frank Lipsius tehát a komolyan vett ifjúsági előadás módján értékeli a *Képzelt* riportot. A *Plays and Players* júniusi számában -nyilván ugyanarról a látogatásáról szólva - a budapesti színházakban szerzett benyomásai első helyén számol be a produkcióról, nem hangsúlyozza „ifjúsági jellegét”, csupán azt, hogy ez az „első magyar rock-musical”, amelyet a 30 esztendő Marton László rendezett, a *Hair* modorában. Igaz, Marton sem *Gimme Shelter*t nem látta, sem az *Altamont*-filmet, mindössze a *Hair* párizsi változatát, mégis csak külsőleges dolgokat tudott átvenni, s nem olyasmit, ami Magyar-országot érintette volna.

Lipsius frissebbnek, fiatalabbnak vallja a színház Katajev-produkcióját (A kör négyzetesítése), élvezettel ismerteti a darab tartalmát, s kiemeli *Tahi Tóth* László színészi képességeit, melyek a szovjet darabban érvényesültek igazán, s amit a közönség felcsattanó tapsal honorál.

A *Vígszínház* olaszországi vendégszerplésével a *L'Unita* külön cikkben foglalkozik:

„Zaklatott ritmusban a *HÁROM NŐVÉR*” címmel kiemeli, hogy Horvai István rendezése „remek csapás a romantikus, sírdogáló, bágyadt és hamis Csehovot bemutató rossz hagyományra, a hagyományra, amit eszmeileg ugyan már túlhaladottnak ítélnék, a gyakorlatban azonban csak halódik.”

A cikk részletesen ismerteti a díszletmegoldást, hangsúlyozva, hogy David Borovszkij munkája igen fontos eleme a másfajta Csehov-értelmezésnek:

„Az író által sugallt három helyszín helyett egy színpadkép van, amely egyszerű fogásokkal mindenre alkalmazható: a fehérre

mázolt fa-szerkezet éppen úgy lehet Olga, Mása és Irina házának belső, mint külső tere; az utolsó felvonásban néhány bútorokra elhelyezett levélcsomó elégséges ahhoz, hogy heverőből kerti pad legyen, míg a felénk, nézők felé eső oldal tág mezőssé válik, amelynek nyílt távlatai felé fordul a szereplők vágyódó tekintete. Időnként száraz falevelek hullanak a magasból, rövid - inkább felvilágosító, szaggatott s nem harmonikus hangoktól kísérve: jelezve a múlt időt, az álmokban és hiábavaló gesztusokban értelmetlenül el-koptatott életet. Az előadás ritmusa gyors és friss, az évek úgy futnak, mint a széllelés. A szereplők meddő filozofálásának, a mitikus Moszkvába vagy a távoli jövőbe vetített reményének gyors és majdnem befejezett a hanyatlása. A Csehov szavai mögött tompítottan meghúzódó tények itt határozottabban alakot öltenek ... *Natasa* házurnői arroganciája a cselekmény egyik erővonalává lesz. Ebben kétségtelenül ott a veszély, hogy a társadalmi dráma családi körre szűkül, s Csehov realizmusának ez a motívuma a lelki és érzelmi összetevők túlsúlya miatt naturalista sablonokba ragadjon ... De a csehovi mű összetettsége mindig választás elé állít, s bárhogy változik is a döntés, mégiscsak az a cél, hogy a korábban mellőzött értelmezést az újabb megvilágítsa. Jelen esetben ez a cselekmény erotikus eleme, az érzelmek rabszolgasága, mely *Andrejt Natasa* hatalmába hajtja, *Mása* és *Versinyin* között szenvedélyes feszültséget teremt, s vad, érzéki féltékenységből hal meg *Tuzenbach* Szoljonij keze által; ezeket a motívumokat a rendező kiváló éles-látással vette észre, s bontotta ki a sorok mögött anélkül, hogy a szövegen erőszakot tett volna.”

A szovjet Tyeatr májusi számában N. Zsegin foglalkozik hosszabban a *Három nővér* magyar előadásával. (Mivel Zsegin jó néhány előadást látott és írásában átfogó képet rajzol a magyar színházi életről, cikkét a *SZÍNHÁZ* csaknem teljes terjedelmében közli.)

